

24.07.25
 Mpięcho
 Łódź, dnia 7 lipca 2025 r.

Prof. dr hab. Radosław Żurawski vel Grajewski
 Instytut Historii Uniwersytetu Łódzkiego
 Katedra Historii Powszechnej Najnowszej
 90-219 Łódź, ul. A. Kamińskiego 27 a,
 e-mail: radoslaw.zurawski@uni.lodz.pl

INSTYTUT HISTORII PAN	
Wpłynęło: 16.07.25	Znak:
Ref:	Za:

**Ocena dorobku naukowego i cyklu artykułów będących podstawą o ubieganie się
o tytuł dra habilitowanego pana dr. Piotra Kuligowskiego**

Ocena dotychczasowego dorobku naukowego

Dr Piotr Kuligowski posiada w swym dotychczasowym dorobku naukowym dwie monografie zwarte – w tym opublikowaną na podstawie rozprawy doktorskiej obronionej w 2019 r. na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu książki: *Radykałowie polistopadowi wobec procesów modernizacji: ewolucja postaw głównych przedstawicieli (1832-1888)*, Kraków 2020, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS, ss. 407 oraz „Zniszczyć wszelkie państwo”. *Idee wędrowne Ludwika Królikowskiego (1799-1879)*, Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2020, ss. 193. Ponadto, obok 8 artykułów, które podlegają osobnej ocenie jako podstawa ubiegania się o tytuł doktora habilitowanego, pan Kuligowski opublikował 24 artykuły (w tym 9 po obronie doktoratu) i trzy rozdziały w opracowaniach zbiorowych (w tym dwa po doktoracie). Trzeba przy tym zaznaczyć, że w czterech przypadkach był on współautorem tych tekstów. Jest to zatem dorobek znaczący, zróżnicowany problemowo i – co uzasadnię w dalszej części opinii, nierzadko prezentujący nowatorski i bardzo oryginalny sposób spojrzenia na omawiane zagadnienia.

W dotychczasowych publikacjach (poza cyklem artykułów będących podstawą o ubieganie się o tytuł doktora habilitowanego) Habilitant podejmował kilka problemów badawczych. W nurt dociekań dotyczących reprezentacji politycznej oraz idei suwerenności w XIX wieku w epoce Europy po kongresie wiedeńskim wpisują się trzy artykuły¹. Oba pojęcia

¹ From 'de facto king' to peasants' communes: a struggle for representation in the discourse of the Polish Great Emigration, 1832-1846/48, "Contributions to the History of Concepts", vol. 15, no 1, 2020, p. 97-120. (współautor: Wiktor Marzec) Who May Represent a Nation in Upheaval? The Concept of Representation during the Polish November Uprising, 1830-1831, "Journal of Modern European History", vol. 21, no 1, 2023, p. 34-51.

(reprezentacja polityczna i suwerenność) są przy tym wskazywane jako narzędzia służące bądź do konserwowania zastanego systemu, bądź przeciwnie – do jego rozszczęlnienia i ostatecznie obalenia. Charakterystyczne i cenne w całym dorobku naukowym habilitanta jest dążenie do porównywania badanych procesów, idei i pojęć tak jak one były formułowane, postrzegane i jak funkcjonowały w różnych środowiskach politycznych, różnym czasie i różnych krajach. Cały obserwowany problem jest oczywiście wpisany w bieżące spory polityczne i walkę stronnictw (m.in. w łonie Wielkiej Emigracji), które próbują interpretować implementowane terminy zgodnie z własnymi celami politycznymi. Autor szeroko odwołuje się do ustaleń obcej historiografii, co zresztą jest cechą charakterystyczną większości jego publikacji, ale z pewnością można by zwrócić uwagę na pewne pominięcia osiągnięć historiografii polskiej, w kwestiach, o których pisze Autor, wskazując jednocześnie na ich niedostateczne opracowanie². Podejmowane przez Doktora Kuligowskiego rozważania korespondują z problematyką opisywaną swego czasu przez takie sławy historiografii polskiej jak Józef Dutkiewicz, Władysław Rostocki, czy Władysław Zajewski, ale bazując w jakimś stopniu na poczynionych przez nich ustaleniach stawia on nowe pytania i formułuje interesujące spostrzeżenia. Co prawda lektura wskazanych artykułów pozostawia też wrażenie – być może nie do uniknięcia, że znaczna część informacji ogólnych dotyczących sytuacji politycznej ziem polskich w badanej epoce, czy genezy Wielkiej Emigracji (powtarzana w kolejnych artykułach także w innych nurtach publikacji Autora) jest oczywista, dawno znana i opisana w literaturze przedmiotu, to jednak, jak rozumiem konieczna do przypomnienia w obcojęzycznym tekście przeznaczonym także dla zagranicznego czytelnika. Po nich dopiero następuje wykład zawierający oryginalne spostrzeżenia Autora (czy Autorów – w przypadku realizacji tekstów współautorskich).

Nieco inny charakter ma zaliczany przez Habilitanta do tego samego nurtu jego zainteresowań badawczych artykuł dotyczący suwerenności imperialnej jako technologii władzy badanej na przykładzie Besarabii i Królestwa Polskiego. Porównanie obu prowincji

Suwerenność subimperialna jako technologia władzy: przypadek Besarabii i Królestwa Polskiego, „Przegląd Nauk Historycznych”, t. 23, nr 2, 2024, s. 197–220.

² Np. odnośnie do braku opracowań dotyczących „innowacji politycznej sejmu” powstańczego można by wskazać na publikacje zawarte w tomie: *Przemiany ustrojowe Królestwa Polskiego w latach 1830-1833*, pod red. L. Mażewskiego, Radzymin 2014; oraz prace Z. Gołby, *Rozwój władz Królestwa Polskiego w okresie powstania listopadowego*, Wrocław 1971; W. Węglińskiego, *Projekty konstytucyjne w czasie powstania listopadowego*, [w:] *Powstanie listopadowe 1830-1831. Dzieje wewnętrzne. Militaria. Europa wobec powstania*, pod red. W. Zajewskiego, Warszawa 1980, s. 181-189 (wyd. II, Warszawa 1990, s. 182-189); Tegoż, *Stanowisko obozu Adama Czartoryskiego wobec konstytucji Królestwa Polskiego w roku 1831*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1974, t. 26, z. 1, s. 185-196.

imperium rosyjskiego przynosi ciekawe spostrzeżenia, ale też sprowadza niebezpieczeństwo utracenia z pola widzenia bardzo istotnych różnic w sytuacji, tradycji, historii i potencjale obu obszarów, co formułowane obserwacje czyni „technicznie” – w rozumieniu przyjętych administracyjnych czy politycznych dróg postępowania ciekawymi, ale jednak w mojej opinii w ograniczonym stopniu poddającymi się generalizacji. Różnice w sytuacji Królestwa Polskiego i Besarabii były zbyt duże by porównanie obu przypadków mogło przynieść inne niż bardzo ogólne spostrzeżenia. Ponadto – poza osobistymi liberalizującymi skłonnościami (a może fantazjami) cara Aleksandra I wskazałbym na pewne bardzo realne imperatywy polityczne wynikające z układu sił międzynarodowych jako na ważne bodźce zmuszające Petersburg do poszukiwania takich dróg wchłonięcia nowo pozyskiwanych terytoriów, które złagodziłyby sprzeciw innych mocarstw europejskich wobec znaczącego zwiększania terytorialnego imperium carów.

Drugi nurt publikacji naukowych Habilitanta określa on w swoim autoreferacie jako „Słownik polskiej polityki (lewicy)”. W nim też powstała praca doktorska Piotra Kuligowskiego, której wersję książkową miałem przyjemność recenzować („Kwartalnik Historyczny” 2023, R CXXX, nr 2, s. 435-441). W przeświadczeniu, że zwalnia mnie to z bliższego omawiania owej pracy w tym miejscu, pozwolę sobie zacytować jedynie kilka wyjątków z wyrażonych wówczas opinii:

Recenzowana książka (...)pod wieloma względami jest pracą wyjątkową. Dotyczy bowiem genezy i ewolucji pojęć, którymi radykałowie polskiej Wielkiej Emigracji starali się opisywać otaczający ich świat i rodzące się, czy przez nich samych formułowane idee i programy polityczne. (...) Kuligowski uniknął zagubienia się w gąszczu zawitych i zmiennych problemów terminologicznych i ideologicznych, po mistrzowsku prowadząc trudny wykład. (...) Jest to sprawny i intelektualnie zdyscyplinowany wywód teoretyczny, świadczący o wybitnych zdolnościach analitycznych i syntetyzujących Autora. O wysokich kwalifikacjach naukowych Kuligowskiego przekonuje także dyskurs oparty na refleksji o tendencjach obecnych w polskiej myśli politycznej, rozszerzony następnie o świadczące o doskonałej orientacji w historiografii światowej odniesienia do dokonań obcych historyków idei (niemieckich, brytyjskich, duńskich, holenderskich i francuskich).(...) Czytelnik biorący do rąk recenzowaną rozprawę będzie miał rzadką możliwość obcowania z wielce oryginalną materią badawczą, opowiadaną przez Piotra Kuligowskiego na wysokim poziomie naukowym.

Do problematyki tej Autor nawiązywał także w kolejnych artykułach³. Osobny szkic, napisany wraz z Bartoszem Wójcikiem, poświęcił ideom Edwarda Dembowskiego⁴ a debaty polskich radykałów dotyczące planowanego powstania, kształtu przyszłej powstańczej armii i metod prowadzenia wojny przeanalizował w kolejnym artykule⁵. Co ważne – wszystkie te prace zostały opublikowane w języku angielskim.

Pośród postaci zaliczanych przez Kuligowskiego do polskich radykałów polistopadowych (notabene – terminu radykałowie polistopadowi Kuligowski nigdzie precyzyjnie nie definiuje, mimo, że używa go w wielu swoich pracach – w tym także w cyklu artykułów będących podstawą wniosku o nadanie tytułu doktora habilitowanego. Kogo zatem mamy zaliczać do grona polskich radykałów i przy pomocy jakich kryteriów grupa ta miałaby być określana?) wiele miejsca poświęcił on Janowi Czyńskiemu i Ludwikowi Królikowskiemu – zarówno w swym doktoracie, jak i w odrębnych tekstach⁶. Postać Ludwika Królikowskiego stała się także przedmiotem osobnych badań, których efekty Habilitant opublikował w kilku artykułach (w tym w językach polskim, angielskim i francuskim)⁷ a przede wszystkim we wspomnianej już swej drugiej monografii (*„Zniszczyć wszelkie państwo”. Idee wędrowne Ludwika Królikowskiego (1799-1879)*, Poznań 2020). Jest to bardzo solida, oparta na bogatej podstawie źródłowej rozprawa. Autor sięgnął do archiwaliów z Biblioteki Książąt Czartoryskich, Biblioteki Jagiellońskiej i Biblioteki Naukowej PAU o PAN w Krakowie, oraz Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Polskiej w Paryżu, Biblioteki Śląskiej w Katowicach, Bibliothèque Nationale w Paryżu, International Institute of Social History w Amsterdamie i The State Historical Society of Missouri. Ponadto przeprowadził kwerendę w 28 tytułach

³ P. Kuligowski, *Religious Language in Politics: The Case of Polish Radicals in Exile, 1828-1852*, „Slovanský přehled”, no 2, 2018, p. 279-302; Tenże, *The Pathogenesis of the Public Sphere in Exile: Anarchy and Unity in the Political Thought and Mentality of the Great Polish Emigration*, „Kwartalnik Historyczny”, vol. CXXVI, no 3, 2019, p. 61-96

⁴ P. Kuligowski, B. Wójcik, *From speculation to revolution: Edward Dembowski's unrealised potentials on the verge of the Spring of Nations*, „Critique”, no 52 (1), 2024, p. 107-128.

⁵ P. Kuligowski, *Planning an Uprising; Remaking a Nation: The Polish Radicals' Debates on the Army and War in 1832-1846 Revisited*, „Central Europe”, vol. 19, no 2, 2022, p. 116-134.

⁶ P. Kuligowski, *Un fouriériste dans la vie politique polonaise : polémiques de Jan Czyński (1801-1867)*, „Cahiers Charles Fourier”, no 30, 2019, p. 125-142. Tenże, *Królestwo Boże na ziemi: wokół sporu Ludwika Królikowskiego i Jana Czyńskiego*, „Historia Slavorum Occidentis”, nr 1 (8), 2015, s. 77-93.

⁷ P. Kuligowski, *Retoryka i utopia. Ludwik Królikowski: studium struktury myśli*, „Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym”, nr 37 (2), 2016, s. 101-124; Tenże, *The Utopian Impulse and Searching for the Kingdom of God: Ludwik Królikowski's (1799-1879) Romantic Utopianism in Transnational Perspective*, „Slověne. International Journal of Slavic Studies”, no 2, 2018, p. 179-198; Tenże, „Le communisme dans une perspective transnationale : le cas des idées politiques de Ludwik Królikowski”, *Cahiers Jean Jaurès*, 2019, no 4, p. 89-106; oraz nie uwzględniony w Wykazie osiągnięć naukowych habilitanta, ale dostarczony w kopii pdf tekst: F. Fourn, P. Kuligowski, *Le Christianisme c'est le communisme: Etienne Cabet et Louis Królikowski*, [brak dalszych informacji bibliograficznych].

prasowych z epoki (w tym 15 francuskojęzycznych). Bibliografia źródeł drukowanych wykorzystanych w książce zawiera 52 pozycje a opracowań 105. Już same powyższe informacje dają dobre wyobrażenie o skali wysiłku badawczego Piotra Kuligowskiego, który włożył on w przygotowanie tej publikacji. Przedmiotem badań podejmowanych w owej rozprawie są idee polityczne Królikowskiego – ich płynność i zapożyczenia pomiędzy różnymi kontekstami narodowymi i językowymi. Autor omawia kwestię zmienności idei ocenianych i obserwowanych jako autonomiczne byty podlegające ewolucji, ale rozpoznawalne jako tożsame, choć zmienne w czasie. Wskazuje, że idee jako odpowiadające potrzebom w określonym czasie i miejscu – z tych potrzeb wyrastające, mogą zupełnie nie odpowiadać innym kontekstom miejsca i czasu. Porusza kwestię „krążenia idei” jako myśli uniwersalnej i odwrotnie zakotwiczenia ich – przypisania do pewnych kontekstów narodowych czy językowych trudno zrozumiałych dla obcych odbiorców. Kuligowski formułuje też tezę o zmienności poglądów Królikowskiego, kwestionując w tym względzie zdanie wybitnego historyka idei prof. Adama Sikory i przekonująco uzasadniając swoją opinię. Rozprawa dostarcza kolejnego silnego argumentu, aby uznać dojrzałość naukową habilitanta, jego szerokie odczytanie w literaturze przedmiotu, solidność warsztatową a przede wszystkim zdolność do jasnego wykładu dotyczącego niełatwych problemów badawczych.

Ostatnim nurtem publikacji Kuligowskiego – uwzględnianym rzadziej i na mniejszą skalę w jego badaniach jest – jak to określił: „Pańszczyzna i tzw. ludowa historia Polski” której poświęcił jeden artykuł i dwa krótsze teksty (w tym jeden w języku francuskim) o charakterze recenzyjnym pisane w odniesieniu do książki pióra Adama Leszczyńskiego, *Ludowa Historia Polski. Historia wyzysku i oporu. Mitologia panowania*, Warszawa 2020. Ponadto jest on autorem opublikowanych w periodykach naukowych w języku angielskim 6 recenzji innych opracowań a także kolejnych 4 recenzji opublikowanych w języku polskim, co dobitnie poświadcza jego aktywny udział w toczącym się dyskursie naukowym na forum krajowym i zagranicznym.

Trudno omawiać w szczegółach każdy tekst opublikowany przez Habilitanta, ale warto jeszcze wspomnieć o artykule napisanym wspólnie z Łukaszem Mollem, odnoszącym się niemal do naszej współczesności – a w każdym razie do całkiem niedawnej przeszłości: *Andrzej Lepper: kryzys transformacji i polityka populizmu*, „Praktyka Teoretyczna”, 2023, nr 2 (48), s. 9–30. Podjęcie tego rodzaju tematu, zupełnie odbiegającego chronologicznie od głównego obszaru badawczego dr. Kuligowskiego było krokiem odważnym i mogło okazać się ryzykowne. Jednak w moim przekonaniu obaj Autorzy i z tym zadaniem poradzili sobie

znakomicie prezentując bardzo wyważony tekst zawierający pogłębioną analizę podjętego problemu.

Reasumując, stwierdzam, że dotychczas ogłoszony drukiem dorobek naukowy Dra Piotra Kuligowskiego cechuje dojrzałość badawcza, solidność warsztatowa, różnorodność i oryginalność podejmowanych tematów, wreszcie jest on także znaczący pod względem ilościowym i w pełni spełnia wymogi stawiane osobom ubiegającym się o stopień doktora habilitowanego.

Na podobnie wysoką ocenę zasługuje aktywność naukowa rozumiana jako staże i badania prowadzone w innych ośrodkach naukowych i instytucjach kultury w kraju i zagranicą. Habilitant ma za sobą doświadczenia staży odbytych w Instytucie Historii UJ, w instytucjach francuskich: Centre de recherche en histoire européenne comparée, Uniwersytet Paris-Est Créteil oraz Laboratoire Triangle, École normale supérieure de Lyon, niemieckich - Friedrich-Meinecke-Institut der Freien Universitaet Berlin, belgijskich - Power in History Research Group, Uniwersytet w Antwerpii, a także bułgarskich - American University of Bulgaria, Błagowgrad. Ponadto krótsze wizyty studyjne odbywał w Holandii (Uniwersytet w Lejdzie), Belgii (Wolny Uniwersytet Brukselski) i Finlandii (University of Jyväskylä). Był organizatorem kilku konferencji naukowych i paneli tematycznych w ramach szerszych wydarzeń naukowych o randze międzynarodowej.

Skromniej wypada dydaktyczne doświadczenie Habilitanta, ale jest to zdeterminowane charakterem jego zatrudnienia na etacie badawczym. Niemniej jednak pełni funkcje promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim oraz opiekuna praktyk studenckich i projektów naukowych. Aktywnie angażuje się także w działania popularyzujące naukę uczestnicząc w debatach publicznych, publikując teksty popularnonaukowe i biorąc udział w audycjach radiowych i tworzeniu dostępnych w Internecie podcastów.

Pan dr Kuligowski był stypendystą Narodowego Centrum Nauki w ramach programu Etiuda, otrzymał też stypendium Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego dla wybitnych młodych naukowców oraz był stypendystą Joseph Conrad Fellowship Instytutu de Republica. W 2024 r. przyznano mu w Pradze Visegrad Group Academies Young Researcher Award.

Wszystkie te osiągnięcia, zgromadzone doświadczenie badawcze, aktywność naukowa na forum międzynarodowym, udział w organizowaniu wydarzeń naukowych, popularyzacji wiedzy, wreszcie i pewne doświadczenie dydaktyczne z dużym naddatkiem spełniają wymogi stawiane kandydatom w procesie ubiegania się o stopień doktora habilitowanego, co

stwierdzam z prawdziwą satysfakcją, gratulując Habilitantowi dokonań na tych licznych polach.

Ocena cyklu artykułów: *Transfer pojęć społeczno-politycznych w dziewiętnastowiecznej Europie*, wskazanych we wniosku o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego jako główne osiągnięcie naukowe dr. Piotra Kuligowskiego

Podlegający ocenie cykl publikacji składa się z ośmiu artykułów w tym w czterech z nich dr Kuligowski występuje jako współautor dzieląc ów dorobek ze Stanisławem Knapowskim, Bartłomiejem Błesznowskim i dwukrotnie z Quentinem Schwanckiem. W każdym z tych przypadków dr Kuligowski określił swój wkład w powstanie ocenianego tekstu na 50 %. Pierwsza wątpliwość jaką należy rozstrzygnąć ma zatem naturę formalną. **W art. 219.2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce**, czytamy bowiem: *Osiągnięcie, o którym mowa w ust. 1 pkt 2, może stanowić część pracy zbiorowej, jeżeli opracowanie wydzielonego zagadnienia jest indywidualnym wkładem osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego.* Ustawa dopuszcza zatem poddawanie ocenie w procesie habilitacyjnym części pracy zbiorowej o ile ta część stanowi wydzielone z niej zagadnienie i została opracowana indywidualnie. Nic natomiast nie mówi o współautorstwie opracowań, w których wkład pracy osoby ubiegającej się o stopień doktora habilitowanego jest określany procentowo i trudno wskazać wyodrębnione zagadnienie będące jego wkładem indywidualnym. Ponieważ jednak Art. 221.1 nakłada na Radę Doskonałości Naukowej obowiązek formalnej oceny wniosku, a ta najwyraźniej zinterpretowała powyższą wątpliwość na korzyść wnioskodawcy, przekazując wniosek podmiotowi habilitacyjnemu, zatem i ja – zgodnie z uprawnieniami przysługującymi mi na mocy art. 221.8 tejże ustawy, rozstrzygam tę wątpliwość na korzyść wnioskodawcy.

Cykl artykułów z definicji nie jest monografią, którą można by oceniać przy pomocy stosowanego w takich przypadkach zespołu kryteriów. Choć w jakimś stopniu wiążą się tematycznie, każdy z nich ma odrębny cel i zakres oraz ramy chronologiczne. Cykl tekstów nie ma też spójnej, przemyślanej konstrukcji właściwej dla monografii. Można natomiast ocenić zakres wykorzystanej podstawy źródłowej i opracowań oraz odnieść się merytorycznie do spostrzeżeń i twierdzeń zawartych w poszczególnych tekstach cyklu.

Pierwszy z ocenianych tekstów *From rejection to historicisation: the reception of Robert Owen's ideas in the nineteenth-century Polish context*, „History of European Ideas”, vol. 47, no 2, 2021, p. 202-215, został przygotowany na podstawie opublikowanych źródeł z

epoki (11 pozycji) i dość szerokiej literatury przedmiotu (35 pozycji) w tym 11 tekstów w języku angielskim i po jednym w niemieckim i francuskim.

W artykule Autor zajmuje się problemem recepcji idei Roberta Owena w kontekście polskim w XIX w. Zagadnienie to nie było dotąd szerzej omawiane w historiografii, zatem tak postawiony problem badawczy ma walor choć wąskich – to wszakże pionierskich dociekań naukowych. Część sformułowań Kuligowskiego skłania jednak może nie do polemiki, ale pewnego komentarza. Na s. 2 Autor stwierdza, że w latach 1945-1989, pomimo istnienia relacji z rozmów polskich radykałów z myślicielami zachodnimi Louisem Blancem, Alexandre'em Ledru Rollinem, François-Vincentem Raspaiem czy Félicité de Lamennaisem, nie przyciągały one uwagi polskich historyków i sytuację tę tłumaczy natępująco: *This absence of comprehensive investigations on the subject results, first and foremost, from the specific nationalist attitude of the dominant current in Polish historiography that dominated the period 1945–1989 when research on socialism and communism in the nineteenth-century was particularly intensive. According to that hegemonic tendency all political ideas were seen as resulting from material conditions (understood in a simplified way), and as a consequence Polish ideas were viewed as resulting primarily from Poland's economic situation.* To stwierdzenie wymaga moim zdaniem doprecyzowującego komentarza. Mogę zgodzić się na użycie terminu „specyficzne nacjonalistyczne stanowisko dominującego nurtu w Polskiej historiografii” owego okresu, pod warunkiem, że znajdzie się obok niego wyjaśnienie, że owo ograniczenie rozważań do analizowania warunków materialnych, które leżały u podstaw narodzin polskich idei – postrzeganych jako inspirowanych przede wszystkim sytuacją gospodarczą Polski – wynikało przede wszystkim nie z „nacjonalistycznego stanowiska historiografii”, ale właśnie z istotnej presji ideologicznej narzuconej badaczom w całym bloku wschodnim. Wychodząc z marksowskiego założenia, że „byt kształtuje świadomość” starano się zatem udowodnić, że tak było w istocie, a zatem, że rodzące się idee były przede wszystkim wynikiem kształtujących je warunków materialnych. Nacjonalistyczna postawa w tym kontekście może być zatem rozumiana jedynie jako poszukiwanie dowodów na potwierdzenie tej tezy przez historiografie narodowe krajów bloku wschodniego na swoim lokalnym polu badawczym, tak aby dostosować formułowane interpretacje do obowiązujących w całym „obozie socjalistycznym” wymogów ideologicznych.

Generalnie mam poważną wątpliwość, czy w połowie XIX w. można mówić o polskich „nacjonalistycznych przeciwnikach” (s.3) idei zachodnich – w tym Owena. Narodziny nowoczesnych nacjonalizmów to jednak czas o pokolenie późniejszy. Jakkolwiek w języku

angielskim rozumienie terminu *nationalist* nie jest (a może nie było) odbierane aż tak pejoratywnie jak w polskim, to jednak wciąż to słowo ma konotacje negatywne. Być może zrzęcniej byłoby użyć terminu *national* (narodowych) jako bardziej odpowiadającego realiom epoki i pozwalającego uniknąć obecnych pejoratywnych skojarzeń związanych z nacjonalizmami. Postulat ten należy uchylić o ile stwierdzenia Autora dotyczą polskich reakcji na idee Owena z ostatniej ćwierci XIX w., ale to nie zostało w tekście wyraźnie stwierdzone.

Artykuł zawiera ciekawe rozważania o pewnej rezerwie w akceptacji nowych, obcych idei i pojęć wynikającej z obaw, że wyprą one „starożytne” polskie prawa i idee, postrzegane jako ważny i wymagający szczególnie pieczołowitej ochrony depozyt – namiastka utraconej niepodległości. Autor zwraca też słusznie uwagę na sporadyczność i krótkotrwałość kontaktów polskich emigrantów z Owenem i na trudności komunikacyjne wynikające z bariery językowej. Choć stwierdza stałą obecność dzieł Owena pośród lektur czytanych przez polskich radykałów, wyraża wszakże przekonanie, że choć znane, ze względu na słabą znajomość angielskiego, nie były przez nich dogłębnie analizowane. Podkreśla przy tym panujące wśród nich przeświadczenie, że kapitalizm brytyjski jest właściwie skrajną formą feudalizmu oraz, że pod względem propozycji rozwiązania problemów społecznych Francuzi tworzą bardziej atrakcyjne idee niż te, które powstają na gruncie angielskim. Konkluduje zatem, że z wymienionych względów Owena w pierwszej fazie recepcji odrzucano. Okazuje się natomiast, że ideami tego walijskiego socjalisty od lat 50. XIX w. głębiej zajmowali się polscy konserwatyści, którzy co prawda komentowali je krytycznie ale z uznaniem dla osobistych cnót ich autora. Zaś w ostatniej ćwierci XIX w. Owenem zainteresowali się polscy socjaliści. (Limanowski, Abramowski) doceniając jego praktyczne działania i osiągnięcia.

Drugi z ocenianych artykułów: *Travelling counter-concepts in revolutionary Europe: individualism-socialism from Pierre Leroux to Polish 'democratism'*, „*Journal of Political Ideologies*”, vol. 26, no 2, 2021, p. 161-179, został przygotowany we współpracy z Quentinem Schwanckiem. Podstawą źródłową rozważań zawartych w tym artykule są bez wyjątku źródła drukowane – 10 w języku polskim i 7 we francuskim. Bibliografie uzupełnia obszerny zestaw literatury przedmiotu zawierający 64 pozycje – w tym 16 w języku polskim, 24 po angielsku, 22 po francusku i dwie po niemiecku.

Autorzy artykułu utrzymują się w nurcie badań nad wędrówką i ewolucją pojęć w zależności od ich adoptowania do innych kontekstów językowych i kulturowych. Materiałem badawczym są pojęcia socjalizmu i egoizmu w ich rozumieniu według Pierre’a Leroux w latach 30-tych XIX w. na gruncie francuskim i po przeniesieniu ich do języka polityki polskiej. Część

„Świat w chaosie” to w istocie ogólny szkic sytuacji politycznej z uwzględnieniem kwestii społecznej we Francji i Polsce od końca XVIII w. do lat 30. XIX w. Następnie otrzymujemy krótką biografię Leraux. Wspomniany zostaje jego chwilowy związek z saintsimonizmem i wreszcie sformułowanie pojęcia socjalizm w dyskursie polityczny ok. 1834 r., które zostało użyte w opozycji do indywidualizmu. Leraux - żarliwy propagator demokracji z powszechnym prawem wyborczym, jak przekonują Autorzy, silnie oddziaływał na polskich demokratów, którzy wszakże – ze względów taktycznych - starali się maskować i ukrywać te wpływy, aby w wewnątrzpolskim dyskursie politycznym uniknąć zarzutów o uleganie obcym inspiracjom ideowym. Tekst zawiera też podstawowe informacje o powstaniu TDP – których w polskim tekście nie trzeba by było powtarzać w takim wymiarze ale uznaję, że są one przydatne dla obcego czytelnika. W artykule Autorzy analizują transfer z jednego środowiska politycznego (francuskiego) do innego (polskiego) pary pojęć opozycyjnych kategorii. Pojęciu indywidualizmu Leroux przeciwstawiał socjalizm, pojęcie demokracji stawalo się opozycyjne wobec pojęcia arystokracji. Przekonująco dowodzą, że odbicie tych zależności widać w poglądach Janowskiego i Heltmana na socjalizm (równoważny obowiązkom) i indywidualizm (równoważny prawom.). Niemniej jednak wśród polskich demokratów idee te ulegały dalszej ewolucji i przekształcaniu. Interesujące są formułowane na podstawie prowadzonych badań spostrzeżenia, że to Jan Kanty Podolecki użył po raz pierwszy na gruncie polskim słowa „demokratyzm” na określenie systemu oraz, iż polscy demokraci połączyli demokratyzm z socjalizmem przy czym socjalizm był tylko częścią demokratyzmu. Widzieli korzenie demokracji w rodzimym obyczaju wiejskim i łączyli je z wizją gminowładztwa – rodzaju wiejskiej demokracji bezpośredniej – co miało nadawać temu pojęciu charakter rodziwy narodowy i odróżniać go od Zachodu, gdzie centralne miejsce zajmowała idea civitas (polityczna hegemonia miast). Artykuł bez wątpienia nawiązuje do problematyki wędrówek idei i ewolucji pojęć będącej osnową pracy doktorskiej pana Kuligowskiego.

W tym nurcie śledzenia genezy, ewolucji, adaptacji i percepcji pojęć należy też umieścić trzeci z ocenianych artykułów cyklu, również napisany we współpracy z Quentinem Schwanckiem: *Between Science and Utopia. Physical and Astronomical Notions within French and Polish Fourierism, “Historical Reflections”, vol. 48, no 2, 2022, p. 1-17.*

Bibliografia artykułu zawiera 16 publikacji o charakterze źródłowym (3 w języku polskim, jedna w angielskim i 12 po francusku) oraz 38 opracowań (9 w języku polskim, 11 w angielskim i 18 po francusku).

W autoreferacie dr Kuligowski wyjaśnia cel badawczy realizowany w artykule w sposób, który budzi moje wątpliwości: *Interesowało nas to, czy teoretycy pokroju Charlesa Fourier czy Karola Marksa rozwijałoby swoje refleksje w odmienny sposób, gdyby tworzyli swe koncepcje w czasach, gdy rozwój nauki znajdowałby się na zupełnie innym etapie*. Takie postawienie sprawy jestem gotów uznać za zabieg ahistoryczny. Wobec braku podstawy źródłowej pozwalającej na zbadanie owego problemu, wszelkie odpowiedzi mogą mieć tylko wymiar intuicyjny a wręcz bez potrzeby analizy można zaryzykować natychmiastową odpowiedź, iż w innych czasach i przy innym poziomie rozwoju nauki wszystkie powstające koncepcje rozwijałyby się w odmienny sposób właściwy dla swych czasów i dostępnego w nich poziomu wiedzy. Na szczęście w samym artykule problem badawczy nie został tak sformułowany.

Autorzy podjęli w nim dość oryginalny temat. Tekst rozpoczyna się narracją o ideach oświecenia we Francji i rosnącej wadze nauk ścisłych w programach nauczania. Dowiadujemy się, że postęp nauk wiązano z postępowaniem społecznym. Również Fourier, któremu poświęcony jest artykuł, uważał podobnie, tworząc teorię „ruchu powszechnego”. Opracowanie nauki społecznej miało zatem umożliwić zrozumienie nie tylko samego społeczeństwa, ale także całego wszechświata. Fourier poszukiwał stałych praw rządzących ruchem społecznym będących swego rodzaju odpowiednikami praw Newtona w fizyce. Uważał, że harmonia społeczna wpływa na wszystkie inne „ruchy w kosmosie” i może wywoływać skutki fizyczne. W artykule mowa także o innych wyznawcach podobnych poglądów wzorujących się na kosmogonii Fouriera.

Próba wpisania w ten nurt ideowy polskich wczesnych socjalistów jakkolwiek generalnie w pełni zasadna, nie w każdym wypadku wypada przekonująco. Autorzy piszą bowiem, że: „In fact, by using Fourierist notions, certain Polish figures attempted to contribute to the typical Romantic assumption that a single nationality, striking out to attain independence, contributes simultaneously to the general weal of humankind”. („W rzeczywistości, wykorzystując pojęcia Fouriera, pewne postacie polskie próbowały przyczynić się do typowego założenia romantycznego, że pojedyncza narodowość, dążąc do uzyskania niepodległości, przyczynia się jednocześnie do ogólnego dobra ludzkości”). Jednak to prawdziwe stwierdzenie można także zinterpretować jako odległe echo przekonania, będącego podstawą kosmogonii Fouriera i utrzymywać, że wcale nie musi być ono wyjaśniane i interpretowane na jej gruncie. (vide poglądy formułowane przez Adama Jerzego Czartoryskiego, czy Maurycego Mochanckiego, których trudno uznać za fourierystów). Przeciwnie – całkowicie autonomiczne

sformułowanie takiego twierdzenia jest przynajmniej równie prawdopodobne i nie musi oznaczać, „that for Polish Fourierists, the universalist promises of Romantic nationalism coincided with the universalist ambitions of Fourierism”. („że dla polskich fourierystów uniwersalistyczne obietnice romantycznego nacjonalizmu pokrywały się z uniwersalistycznymi ambicjami fourieryzmu”). Ponadto podobnie jak w innych artykułach dyskusyjny wydaje się użyty tu termin „romantyczny nacjonalizm”, który uważam za ahistoryczny – tj. sugerujący istnienie w tej epoce nacjonalizmu, który narodził się wszakże kilka dziesięcioleci później – i którym to terminem można bez zastrzeżeń posługiwać się w odniesieniu do idei funkcjonujących raczej w ostatniej ćwierci XIX wieku. Idea narodowa – i to zwłaszcza lewicy Wielkiej Emigracji wpisywała się wszakże w przekonanie o braterstwie ludów zdolnych do wspólnego działania na rzecz obalenia tyranii tronów i rozprzestrzeniania wolności w różnych jej odmianach i interpretacjach (społecznej, narodowej, politycznej, wyznaniowej itd.). To stanowiło fundamentalną różnicę w stosunku do egoistycznych nacjonalizmów ostatnich dekad XIX w. Używanie tego samego terminu dla określania obu tych nurtów myśli politycznej uważam zatem za ryzykowne i wiodące do nieporozumień.

Ponadto kosmogonia Fouriera wydaje się konsekwentna i spójna podczas gdy odwoływania się do astronomii, praw fizyki i kosmosu przez polskich wczesnych socjalistów sprawiają wrażenie dość przypadkowych odniesień nie opartych o żaden całościowy system postrzegania natury wszechświata.

Czwarty z ocenianych artykułów: *Discussing Pauperism in mid-Nineteenth Century Poland and Russia: A Study of Conceptual Transfers to the Imperial Heartland and Peripheries*, „Global Intellectual History”, 2023, p. 1-18, jest indywidualnym dziełem P. Kuligowskiego. Został on oparty na siedmiu publikacjach o charakterze źródłowym (2 po polsku, 3 po francusku i 2 po rosyjsku). Bibliografia opracowań wykorzystanych w tekście liczy 46 pozycji (12 po polsku, 23 po angielsku, 5 po francusku, 2 po niemiecku i 4 po rosyjsku)

W pierwszej części artykułu Autor pisze o pojęciu pauperyzmu i związanymi z nim innymi terminami. Jego deklarowanym zamiarem badawczym jest przeniesienie spojrzenia na dyskusję o pauperyzmie z krajów Zachodu (Anglii, Francji, Prus) na wschód Europy i zbadanie jak widzieli go teoretycy polscy i rosyjscy (w istocie chodzi o dwóch z nich: Henryka Kamieńskiego i Władymira Milutina).

Podobnie jak w poprzednim artykule i tu na s. 4 napotykamy na kontrowersyjne twierdzenie: *and the historians' task is to discover possible alternatives and examine roads not*

taken.. Jak dotąd wydaje się, że w historiografii dominuje pogląd odwrotny, jakkolwiek badanie historii alternatywnych ma swoich zwolenników, to jednak przeciwnicy tego rodzaju postępowania wskazują na oczywisty fakt, iż badania historyczne, które mają mieć walor naukowości opierać muszą się na źródłach, których oczywiście brak wobec tych wersji historii, które się nie wydarzyły. Nie wyklucza to wszakże badania idei alternatywnych dróg rozwoju w ramach eksplorowania historii myśli.

W odniesieniu do akapitu (s.5), w którym Autor szerzej omawia fenomen inteligencji jako grupy społecznej, zwróciłbym uwagę, że i w polskiej historiografii mamy istotny dorobek dotyczący inteligencji w imperium rosyjskim, jej kształtowania, aktywności, wyznawanych przez nią idei i celów jakie chciała osiągnąć. Nie do pominięcia są tu dość świeże prace prof. Małgorzaty Abassy, których brak w bibliografii artykułu: *Inteligencja a kultura. O problemach samoidentyfikacji inteligencji rosyjskiej*, Kraków 2008 oraz też: *Kultura wobec postępu i modernizacji. Rosja i Iran w perspektywie porównawczej*, Kraków 2013. W tym drugim dziele mamy cały rozdział II „Język w kulturze – kultura jako język” poświęcony zagadnieniom przydatnym do interpretacji poruszanych w artykule zagadnień.

Drobną nieścisłością jest sytuowanie Poznania w połowie lat 40. XIX w. w Niemczech (s.8), podczas gdy w owym czasie Poznań nie był częścią Niemiec. Jak wiadomo zjednoczone Niemcy wtedy nie istniały a Wielkie Księstwo Poznańskie, nie będąc (podobnie jak Pomorze Gdańskie i Prusy Wschodnie) częścią Związku Niemieckiego (poza latami 1848-1851) było co prawda pod panowaniem Prus (tak jak Węgry, nie będąc częścią Związku Niemieckiego były pod panowaniem Austrii) ale nie można go uznać za część Niemiec. To oczywiście drobny szczegół nie wpływający na ocenę całości wywodów Autora, niemniej jednak uważam, że w tekście angielskojęzycznym przeznaczonym dla obcego czytelnika należy dochowywać staranności w takich kwestiach.

W artykule omówione zostały poglądy Kamińskiego na zjawisko pauperyzmu w Polsce – różne od tego systemowego – wynikającego z rozwoju kapitalizmu na Zachodzie. Następnie zaś przeanalizowano poglądy Miliutina, który biedę na Wschodzie uznawał za wynik niedostatecznych zdolności produkcyjnych a na Zachodzie poniekąd odwrotnie – w kontraście do rozwijających się tam możliwości materialnych. Ponadto zwracał uwagę na destrukcję życia rodzinnego na Zachodzie spowodowaną brakiem czasu dla bliskich pochłanianego przez intensywną pracę.

Ciekawe, że porównywane przez Autora obie postacie, mimo zbieżności pewnych spostrzeżeń dotyczących pauperyzmu na Zachodzie i w Imperium Rosyjskim wzajemnie na siebie nie oddziaływały (w każdym razie nic nie wiemy aby takie wzajemne oddziaływanie istniało) – tj. doszły do tych wniosków autonomicznie – niezależnie od siebie. To umożliwia Autorowi dokonywanie podsumowania „w liczbie mnogiej” mówiąc jednocześnie o ideach formułowanych przez obie postaci.

Kolejny piaty tekst z ocenianego cyklu, także będący indywidualnym dziełem Habilitanta, nosi tytuł: *New Poland in the New World Utopian Settlement Project on the Polish Way, 1843–1853*, „Canadian-American Slavic Studies”, 58 (4), 2024, p. 408–427.

W artykule wykorzystane zostały dokumenty archiwalne ze zbiorów Biblioteki Czartoryskich w Krakowie (jedna sygnatura) oraz 13 publikacji o charakterze źródłowym (w tym prasa) w językach: polskim (7), angielskim (1), francuskim (4) i niemieckim (1). Ponadto bibliografia, którą można odtworzyć na podstawie przypisów zawiera 41 opracowań (w tym 10 w języku polskim, 23 po angielsku, 6 po francusku i 2 po niemiecku).

Artykuł jest poświęcony badaniom idei utopijnej – osiedla Nowej Polski w Ameryce (alternatywnie w Australii), głoszonej przez Józefa Alfonsa Potrykowskiego pośród emigrantów we Francji. Rodzaj ciekawego case study utopijnego projektu, którego założenia zresztą ewoluowały w czasie, wpisującego się w nurt utopijnych idei tworzenia nowych kolonii obecnych w owym czasie wśród myślicieli na Zachodzie. W rozważaniach nie brak porównań do innych podobnych idei (francuskich, brytyjskich), które narodziły się w owej epoce.

Szósty artykuł z ocenianego cyklu nosi tytuł: *Steampunk Association: The Project for a Polish Utopian Settlement in California in the Mid19th Century*, „Forum Historiae”, no 17 (2), 2023, p. 10–27. Jest to w jakimś stopniu korespondujące z poprzednim case study o próbie założenia polskiej osady w Kalifornii w połowie XIX w. Tym razem autorem tej idei był inny polski emigrant Kazimierz Tomkiewicz.

Badania Autor oparł na nieznanym dotąd rękopisie nigdy nieopublikowanym – a zatem dostępnym tylko w zespołach archiwalnych. Jest to zresztą jeden z nielicznych artykułów z całego ocenianego cyklu, w którym w podstawie źródłowej znalazły się materiały archiwalne uwzględnione w szerszym niż symbolicznym zakresie. Habilitant wykonał kwerendę w zbiorach Biblioteki Czartoryskich w Krakowie (trzy sygnatury), Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie (2 sygnatury) i Biblioteki Kórnickiej (jedna sygnatura). Ponadto sięgnął do trzech polskojęzycznych tytułów prasowych z epoki oraz uwzględnił 4 publikacje źródłowe w języku

polskim i jedną w angielskim. Odtworzona na podstawie przypisów bibliografia artykułu składa się ponadto z 46 opracowań – w tym 19 w języku polskim, 18 w angielskim i 9 po francusku.

Artykuł zawiera podstawowe informacje biograficzne o Tomkiewiczu - Autor wskazuje na ewolucję związków politycznych Tomkiewicza od TDP po obóz Czartoryskiego. Pragnę zwrócić uwagę, że użyte w tekście na określenie Hotelu Lambert sformułowanie „arystokratyczno-liberalne skrzydło Wielkiej Emigracji” jest kontestowane w nowszej literaturze przedmiotu jako pochodne sporu politycznego z epoki, w której ugrupowanie to działało i przez demokratów chętnie było nazywane arystokratycznym, co miało mieć wydźwięk pejoratywny. Właściwiej byłoby zatem mówić o monarchiczno-liberalnym obozie Wielkiej Emigracji. Podawane ogólne informacje o środowiskach politycznych i warunkach funkcjonowania polskiego wychodźstwa polistopadowego nie są niczym nowym, ale w artykule angielskojęzycznym – dla obcego czytelnika, mają swoje uzasadnienie.

Autor opisał motywy wyboru Kalifornii na realizację idei osadniczej – kraju w wyobraźni Tomkiewicza mlekiem i miodem płynącym. Osada polska miała wpisywać się w ogólny krajobraz szybkiego gospodarczego rozwoju regionu i czerpać z tego korzyści. To odróżnia ten projekt od innych projektów utopijnych osad – najczęściej widzianych jako osiedle zbudowane „na dziewiczej ziemi” nie zakłóconej dotychczasową cywilizacją. W projekcie Tomkiewicz odwołuje się raczej do idei chrześcijańskiego braterstwa niż socjalizmu. Prezentowany szkic jest niewątpliwie cennym i oryginalnym wkładem Autora w badania dotyczące polskich utopijnych idei osadnictwa w XIX w.

Kolejny siódmy tekst ocenianego cyklu nosi tytuł: *Communicating Utopia: Facets of the Concept of Social Palace in 19th-Century France*, „Redescriptions: Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory”, no 27 (2), 2024, p. 143–163. Jego współautorem jest Stanisław Knapowski.

Artykuł znajduje się w tym nurcie badań prowadzonych przez Habilitanta, który dotyczy ewolucji, transformacji i interpretacji pojęć oraz ich oddziaływania na idee i ruchy polityczne. Tym razem tekst jest zaopatrzony w solidnie sporządzoną bibliografię z podziałem na źródła (w tym archiwalne) i opracowania. Autorzy wykorzystali zespoły archiwalne z Bibliothèque Nationale w Paryżu (2 sygnatury), z Archives Nationales de France (jedna sygnatura) oraz z Archives of the département Seine et Marne, Fontainebleau (jedna sygnatura). Sięgnęli też do 41 publikacji źródłowych – w języku francuskim i dwóch w języku angielskim

jak również do 3 tytułów prasowych w języku francuskim. Lista wykorzystanych w artykule opracowań zawiera 50 tytułów (29 w języku angielskim i 21 po francusku).

Celem artykułu jest prześledzenie genealogii koncepcji pałacu społecznego w XIX wiecznej Francji – powstałego w kręgu francuskiej grupy socjalistów utopijnych znanej jako falansterzycy. Chodzi tu przy tym nie o projekt architektoniczny czy ideę społeczną, ale koncepcję polityczną. Forma architektoniczna, „rzecz” ma tu swój wymiar polityczny – realizuje potrzeby wyznawanej idei. Autorzy prowadzą rozważania o genealogii słowa i kontekstach używania tej, lub zbliżonych nazw dla budynków – symboli idei. Falanster – jako pałac monarszy – podobny do Wersalu – zdaniem Autorów to całkiem przypadkowa zbieżność – raczej obliczona na krótkoterminowy zysk propagandowy niż wyraz koncepcji intelektualnych. Falanster wszakże ewoluował ze spójnego projektu ekonomicznego, społecznego i architektonicznego w „maszynę mieszkaniową” odpowiadającą raczej założeniom ruchu spółdzielczego czy osiedla robotniczego, ale bez indywidualnych rodzinnych domów zastępowanych tu unitarnym budynkiem. Z prowadzonych analiz Autorzy wysnuwają refleksje o przekształcaniu się obiektów materialnych w nośniki idei i koncepcji. Ale stwierdzają także, że ich uniwersalność jest iluzoryczna, skoro w nowych kontekstach tracą uniwersalny charakter przestając być domem (pałacem) społecznym służącym całemu społeczeństwu a stają się mieszkaniem dla robotników. Koncepcja „pałacu społecznego” jest tu zatem centralnym punktem obserwacji i odniesienia wraz z dostrzeganą w czasie jej zmiennością w zależności od idei, które miała propagować, czy realizować.

Ostatni – ósmy tekst cyklu także powstał we współpracy z jeszcze innym autorem, którym w tym wypadku był Bartłomiej Blesznowski. Artykuł nosi tytuł: *Road not taken? Inventing, modernizing, and renegotiating the concept of association in 19th-century Socialism*, „Journal of Political Ideologies”, 2023, p. 1-20.

Jak wynika z przypisów, podstawę źródłową opracowania stanowi 18 publikacji źródłowych w języku francuskim, 5 w języku polskim i 3 w angielskim. Autorzy sięgnęli ponadto do jednego francuskiego tytułu prasowego z epoki oraz 61 opracowań historiograficznych (w tym 13 po polsku, 33 po angielsku, 13 po francusku i 2 po niemiecku)

W artykule poruszono dwie drogi rozwoju koncepcji stowarzyszenia w XIX w. – francuską i polską. Środowisko francuskie reprezentowane jest przez Charlesa Fouriera i jego zwolenników, polskie przez Edwarda Abramowskiego. Niektóre kwestie wymagają jednak doprecyzowania. Kogo Autorzy mają na myśli pisząc „różnorodni mediatorzy i aktorzy

transmisji, jako kolektyw, odegrali kluczową rolę w ustanowieniu autentycznej linii intelektualnej, którą badamy.” (diverse mediators and transmission actors, as a collective, played a crucial role in establishing a genuine intellectual lineage that we scrutinize. – s. 2) Pomiędzy jakimi podmiotami prowadzili oni mediację? Czy rzeczywiście występowali jako jeden kolektyw, czy też transmisja idei była kwestią indywidualnych poczynąń z jednej strony ich propagatorów a z drugiej odbiorców - osób je absorbujących, reinterpretujących i modyfikujących?

W artykule zwrócono uwagę na inspirację Fouriera Owenem – nawet jeśli miała ona charakter kontestujący i polemiczny w stosunku do głoszonych przez Owena idei. Autorzy dowodzą, że o ile dla Owena asocjacja była rodzajem wspólnoty równych – niemal rodzinnej, to przez Fouriera element równości był odrzucany a asocjacja stowarzyszała tych, którzy nie byli równi czy to pod względem posiadanych kapitałów, talentów, czy wykonywanej pracy. Stowarzyszenie miało w jego koncepcji kojarzyć te trzy elementy i zapobiegać napięciom społecznym właściwym dla wadliwie skonstruowanego społeczeństwa. Tu też mamy nawiązanie do formy architektonicznej falansteru jako pałacu a potem Familisteru Jeana Baptiste’a André Godina. W drugiej poł. XIX w. fourieryzm ewoluuje ku spółdzielczości. Omawiana jest też koncepcja Charlesa Gide’a traktująca wszystkich ludzi jak konsumentów, których stowarzyszenia mają charakter uniwersalny o pozycji podobnej do falansterów.

Na polskim gruncie w latach 80 i 90 XIX w. i pocz. XX w. idee Gide’a zaadaptował polski socjalista Edward Abramowski. W jego koncepcji spółdzielnie przy odrzuceniu państwa jako instytucji opartej na przymusie byłyby modelowymi stowarzyszeniami opartymi na samorządzie robotniczym i pomocy wzajemnej. Ów socjalizm bezpaństwowy oparty na zasadzie stowarzyszenia miałby stworzyć podwaliny pod restytucję Polski powiązaną z moralnym i obywatelskim odrodzeniem społeczeństwa polskiego. Stowarzyszenie miało przy tym nie tylko realizować cele ekonomiczne, ale także i kształtować moralnie swych członków. Nie ulega wątpliwości, że pewna ciągłość idei stowarzyszenia od Fouriera czy nawet Owena po Abramowskiego jest godna prześledzenia, ale jednocześnie idea ta ulega tak daleko idącym przekształceniom, iż jej kształt z pierwszej połowy XIX w. jest zaledwie rozpoznawalny w początkach wieku XX. W mojej opinii można by zatem raczej mówić o ciągłości ambicji twórców kolejnych idei polityczno-społecznych do proponowania jakiegoś spójnego systemu organizacji społeczeństwa. Jednak realizowane funkcje i cele tego systemu ulegają – jak wynika z rozważań Autorów - istotnym zmianom i transformacjom zarówno w kontekście czasu, jak i terytorium, na którym miałyby być implementowane.

Podsumowanie

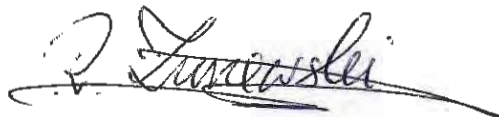
Przeprowadzona analiza ocenianego cyklu artykułów nasuwa pewne ogólne wnioski. Dzięki sprawnemu posługiwaniu się obcymi językami, co przy podejmowanej problematyce badawczej trzeba uznać za niezbędne narzędzie pracy, ich Autor (Autorzy) mógł sięgnąć do źródeł i opracowań publikowanych po polsku, angielsku, francusku, rosyjsku i niemiecku. To pozwala stwierdzić, że w każdym z ocenianych tekstów zaprezentowana została bardzo szeroka znajomość światowego dorobku naukowego w problematyce, która była przedmiotem badań. Szczegółowa statystyka, którą zaprezentowałem odnośnie do każdego z recenzowanych artykułów nie pozostawia co do tego wątpliwości i zwalnia z dalszego dowodzenia tej tezy. Jednocześnie wszakże trzeba zauważyć, że w podstawie źródłowej większości opracowań dominują wszelkiego rodzaju publikacje o takim właśnie tj. źródłowym charakterze – artykuły, broszury, pisma, wspomnienia itd. z niewielką tylko reprezentacją materiałów archiwalnych. Nie czynię z tego zarzutu co do braku wykorzystania istotnych materiałów źródłowych, ale raczej obserwację co do skromnego (np. w porównaniu z doktoratem pana dr. Kuligowskiego) ich udziału w badaniach dotyczących ocenianego cyklu.

To co jest cechą wiodącą naukowego pisarstwa dr Piotra Kuligowskiego to wielokrotnie stwierdzana duża dyscyplina intelektualna pozwalająca mu z rzadką precyzją prowadzić narrację odnoszącą się do często trudnych i skomplikowanych zagadnień badawczych. Godna podziwu i dostrzeżenia jest też umiejętność wynajdywania i formułowania ciekawych i oryginalnych problemów naukowych, które następnie stają się przedmiotem jego dociekań. Trafnie formułowane wnioski, zdolność analizowania trudnych przecież zagadnień i dochodzenia do licznych interesujących konkluzji i ciekawych spostrzeżeń towarzyszą wszystkim ocenianym przeze mnie tekstom. Niemal w każdym z podejmowanych tematów dr Kuligowski ukazuje analizowaną problematykę na tle porównań z innymi ideami, koncepcjami, twórcami myśli politycznej, krajami, w których równoległe, lub z przesunięciem czasowym się one rozwijały. Poszukuje ich wzajemnych inspiracji, oddziaływań i powiązań. Wykazywane umiejętności i cechy predestynują go do zajmowania się właśnie tym obszarem badawczym, który wybrał – a zatem historią idei.

Konkluzja

W moim przekonaniu cały dorobek naukowy pana dr. Piotra Kuligowskiego uzasadnia opinię, że jest on w pełni dojrzałym i ukształtowanym zawodowo badaczem, posiadającym bogaty bagaż doświadczeń nie tylko związanych z tworzeniem opracowań historiograficznych,

ale także z podejmowaniem aktywności organizacyjnej i dydaktycznej i - co warto podkreślić - sprawnie poruszającym się także w międzynarodowym środowisku naukowym. Na tej podstawie, zgodnie z *ustawą z dnia 20 lipca 2028 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce*, (Dz.U. z 2021 r., poz. 478, art. 219.) wnoszę o dopuszczenie Pana Doktora Piotra Kuligowskiego do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

A handwritten signature in dark ink, appearing to read "P. Jurewski". The signature is fluid and cursive, with a long horizontal stroke extending to the right.